

Željko Mardešić – Čovjek i znanstvenik

Željko Mardešić – svjedok dvadesetoga stoljeća

Željko Tanjić

Mnogi misle da za poznavanje osobe nije bitno poznavati njegovu biografiju. Kažu, dovoljno je poznavati osobu na izravan, neposredan način. To je točno. Nema ništa dragocjenije nego poznavati osobu kroz susrete, kroz zajedničko bivanje, rad, smijeh i žalost, kroz život. No, često se, susrećući ljude u određenom životnom razdoblju i upoznavajući njihovu osebnost, pitamo gdje su i kako te osobe oblikovane, što ih je učinilo takvima kakve jesu. I premda znamo da ljudski duh posjeduje neizmjernu snagu, koja mu omogućuje da se iskaže i oblikuje onkraj svakog očekivanja i izvan svih socio-kulturoloških spونا, njegov duh i njegov život oblikuje mnoštvo ljudi, susreta, podneblja, događaja. Čovjekova se stvarnost u svoj složenosti otkriva kao jednostavno tkanje prelijepe tkanice od mnoštva raznobojnih vlakana. To je ono što nazivamo biografijom jedne osobe.

Obično riječ biografija izaziva nemalu odbojnost jer se čini da je riječ o službenom izvješću o nečijemu životnom putu ili pokušaju nedostatne objektivizacije svega onoga što čovjek jest. Ili se čini kako je riječ o književnome rodu koji je, premda već prisutan u davnim vremenima, postao popularnim i unosnim u naše vrijeme. Biografije i autobiografije pišu se po narudžbi i s točno određenom svrhom. Unatoč svemu tomu biografija jednoga čovjeka nešto je nemjerljivo. Ona je poput autokarte koja nam pokazuje pravi put i usmjerava nas kada se izgubimo. Čovjek je sazdan i od svoje vlastite biografije koja se isprepleće s mnoštvom drugih biografija.

Tako je i sa Željkom Mardešićem. Svojega imenjaka upoznao sam u posljednjem razdoblju njegova života. Kao student u Zagrebu i Rimu čitao sam njegova djela i njegove članke, slušao o njemu od drugih, ali nisam ga poznavao. Upoznao nas je Stjepan Kušar, zajednički dragi prijatelj, u vrijeme održavanja Teološko-pastoralnog tjedna u Zagrebu, na prijelazu stoljećâ. Upoznavši tu fizičkim izgledom krhku osobu čije su neizmjerne žive oči probijale iza velikih okvira naočala i tihi glas koji bi zaokupljao pažnju bez ikakva povisivanja tona, pitao sam se i još se uvijek pitam: kako je Željko Mardešić postao ono što je bio i što ostaje za sve one koji su ga poznavali?.

Uz druženja i razgovore, za koje bih volio da ih je bilo više, kao i uz druženje i razgovore s onima koji su ga poznavali dulje od mene, dokučio sam kako je potrebno poznavati Željkovu biografiju da bi se pokušalo shvatiti njega i njegovo djelo. Možda će se, nadam se, jednoga dana naći netko tko će, poput biografija mnogih drugih velikih ljudi, napisati i njegovu. Zato je važno prikupiti svjedočanstva svih onih koji su ga poznavali i s njime prijateljevali. Nemam nakanu ni pretenziju ovdje i sada pisati o tome. Mnogi su pozvaniji od mene to učiniti. Ali ipak ću pokušati u kratkim crtama dati naslutiti što je, po mojem mišljenju, Željka oblikovalo kao kršćanina, obiteljskog čovjeka, prijatelja, intelektualca, umjetnika dijaloga i ljubitelja čovjeka i misli.

Željko je rođen i odrastao u sredini, bilo komižanskoj bilo onoj splitskoj, koja je bila prožeta dramatičnim preokretima dvadesetoga stoljeća. Bogata kulturom, poviješću, jakim utjecajem tradicionalnog katolicizma njegova je sredina doživjela velike, možemo slobodno reći, epohalne promjene u razdoblju koje se nekako poklapa s njegovim životom. Izumiranje otoka, stvaranje drukčije oblikovane urbane sredine, utjecaj različitih svjetonazora. Ne mičući se daleko promijenio je i doživio nekoliko država, svjedočio njihovim raspadima, kao i promjenama vladajućih ideologija, koje su iza sebe ostavile mnoštva pobijena u ime vlastitih ideja. Te su promjene zahvatile i samu Crkvu. Željko je bio svjedokom pretkoncilske i postkoncilske Crkve i sve drame vjerskoga života i kršćanske misli prije, uoči, za vrijeme i nakon Koncila. U svemu tome on je gledao i doživljavao čovjeka i ljude koji se bore sa životom, traže smisao, pokušavaju razumjeti i živjeti u svim tim mijenama za koje su nekada trebala desetljeća i stoljeća. Pokušao je dokučiti kako se rađanje moderni-

teta i utjecaj sekularizacije odražava na život osoba i zajednice. Upravo je u tome prodiranju moderniteta i sekularizaciji Željko Mardešić vidio veliki izazov za kršćane današnjice. Stoga su njegov stav i način djelovanja izazov i za sve nas. Poput mnogih velikih mislilaca i on je znao prepoznati izazov trenutka i nositi se s njime na poseban i originalan način. Nije se dao zarobiti unaprijed postavljenim ogradama i načinima razmišljanja, nego je tražio nove putove srca i uma. Iz te perspektive uopće nije čudno što je nakon studija prava svoj život posvetio sociologiji religije, a ja bih rekao i teologiji i filozofiji. I to u vremenu kada su svi smatrali da je religija u izumiranju, da će nestati i kada nije bilo nimalo lako baviti se ovim područjem kao vjernik. Kao da je vidio i znao da ono što se stoljećima oblikovalo u životu pojedinaca i društva ne može jednostavno nestati, ali može se u sučeljavanju s izazovima vremena mijenjati, podivljati ili postati izvorom blagoslova. O tome koliko ga je pitanje sekularizacije zaokupljalo, svjedoče, uz ostala djela, njegove kolumne u *Kani* koje su jedno od izvrsnih svjedočanstava svježine i originalnosti njegove misli te dragocjena analiza odnosa, posebice Crkve i kršćanstva, prema sekularizaciji i modernitetu. Svi događaji koji nas okružuju svjedoče da je bio u pravu. Mnogi koji žele razumjeti što se događa u svijetu trebali bi čitati njegove tekstove.

Uvijek duhovno i intelektualno znatiželjan, Željko je kroz život kročio skromno i ponizno. Upravo sve te dramatične mijene, kojih je bio više nego svjestan, naučile su ga da je potrebno tako kročiti životom. Ta skromnost i poniznost nemaju ništa zajedničko s povlačenjem iz života, s kukavičlukom ili neodgovornošću pred dramom ljudskih života i povijesnoga trenutka. Naprotiv, njegova skromnost i poniznost bili su svjedočanstvo kako je nemoguće pošteno i odgovorno ići kroz život današnjega vremena bez tih odlika. Naša je bliska prošlost i sadašnjost i previše ispunjena ljudima koji bahato, previše samouvjereno tumače život i povijest i smatraju kako su sposobni protumačiti stvarnost. Željko je poučen vlastitim životom, mijenama u sredinama u kojima je živio i radio, ali i u mijenama života vlastitih prijatelja dobro vidio kakvi se obrati događaju tamo gdje ih nitko ne bi očekivao. Više je puta znao spomenuti kako se čovjek mijenja i razvija dokle god živi te kako se često imao prigode uvjeriti kako osobe u potpunosti promijene svoje stavove i promišljanja a da toga nisu ni svjesne.

U svim tim dramatičnim mijenama i njemu se dogodila jedna koja je obilježila njegov život. A to je obraćenje iz »političkog katolicizma« na »koncilsko kršćanstvo«. U njegovu životu to je obraćenje bilo snažno poput Pavlovoga i ono ga je uistinu usmjerilo na put kojim je neumorno kročio malo više od četrdeset godina. Koncil je bio njegov Damask. Stoga se usuđujem reći da, pokraj mnoštva tekstova, kao ključ razumijevanja njegove životne drame služe dva teksta, koja su gotovo autobiografska; prvi koji je upravo pod naslovom »Politički katolicizam i koncilsko kršćanstvo« izašao u *Novoj prisutnosti* i drugi koji će, nadam se, uskoro izaći u *Bogoslovskoj smotri*, a tekst je predavanja održanog u Zagrebu u povodu četrdesete obljetnice završetka Drugoga vatikanskog sabora. Zanimljivo je da je to predavanje bilo jedno od posljednjih njegovih javnih nastupa. Bio je to govor iz srca, pun emocija, gotovo osobna ispovijest, ali i oštra analiza crkvene i kršćanske stvarnosti prije i nakon Koncila, gotovo njegov »memento« koji može pomoći svima nama koji nismo bili dionicima tih dramatičnih događaja, ali znamo i osjećamo da se događalo nešto prijelomno.

Koliko je on to sve osobno proživljavao, svjedoči i činjenica da me uvijek upozoravao na različite tekstove u našem teološkom i crkvenom tisku koji su govorili o situaciji katolika i Crkve prije i nakon Koncila. S velikim je zanimanjem pratio i uočavao svu dramu interpretacije tih događaja koja se u nas iznova odigrava upravo ovih, zadnjih nekoliko godina, ali koju malobrojni uočavaju. Briga oko Koncila, njegovoga duha i njegove baštine treba biti shvaćena kao njegova oporuka. I koliko god se nama Koncil već sada činio dalekim i pomalo nestvarnim, njemu je on značio otkrivanje biti kršćanstva i metode kršćanskoga života koja se sastoji u svjedočenju i dijalogu.

Obično se među kritičarima dijaloga kaže kako nas on odvlači od puta vlastitih uvjerenja. Život Željka Mardešića upućuje na suprotno. Što je više bio uvjeren u osobno poslanje, više je bio otvoren za dijalog. Jer on nije bio samo čovjek dijaloga. On je bio kršćanin, svjedok. Iz svoje duboke vjere, čitanja Pisma, slavljenja euharistije Željko je zapravo kročio putem svetosti. Taj ga je put naučio prije svega slušati i poštovati sugovornika, taj ga je put učinio prijateljem mnogih koji nisu dijelili njegova životna uvjerenja, ali su dijelili ljubav prema čovjeku i svijetu. Njegov nam životni primjer pokazuje da, unatoč svim nevoljama, nema mjesta za beznade.

Da bi se mogla razumjeti dramatičnost događaja dvadesetoga stoljeća u Hrvatskoj i Crkvi, ali i naći tragove nade, vjere i ljubavi, morat će se ozbiljno proučavati život i djelo Željka Mardešića uz zahvalnost što nam je Gospodin podigao takva svjedoka i proroka. I premda nije bio u žarištu medijske, kulturne, intelektualne i crkvene javnosti, siguran sam da će vrijeme pokazati da je Željko Mardešić bio jedan od naših vodećih mislilaca kojim se možemo kršćanski i ljudski ponositi. Na ljudima je koji su imali čast i privilegij poznavati ga i družiti se s njime učiniti sve da se njegov život i djelo pretoče u ono što je on sam htio biti: svjedok Božje ljubavi za čovjeka u današnjemu vremenu i trenutku, s najboljim što nam je Bog darovao – srcem i umom.